

Dkt. Jonathan Greer, Akiolojia na Agano la Kale , Kipindi cha 5, Miktadha ya Kitamaduni

© 2024 Jonathan Greer na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Jonathan Greer na mafundisho yake kuhusu akiolojia katika Agano la Kale. Huu ni kipindi cha 5, Miktadha ya Kitamaduni.

Habari tena. Tuko hapa na hotuba yetu ya mwisho na tutazungumzia kuhusu muktadha wa kitamaduni. Kwa hivyo, tutaangalia kidogo muundo wa kijamii, njia za chakula, na pia dini, na kukwaruza tu juu, kama ilivyokuwa kwa kila moja ya mihadhara hii, tukitumaini kuchochea shauku yako kwa masomo ya baadaye. Lakini tunapofikiria muundo wa Israeli ya kale, mfano wa kawaida ni ule wa familia ya ukoo, uliopendwa na Larry Steger, David Sloan, Dan Master, na wengine kadhaa, unaoangalia maelezo katika Biblia na kuyaunganisha na mifumo fulani ya jamii tunayojua katika jamii za kitamaduni na pia uhusiano wa karibu na akiolojia, unaoona katika kitengo kidogo zaidi nyumba hii ya baba, nyumba hii yenye mipaka ambapo tuna mtu mkuu wa kiume na watoto wake na kisha familia zilizopanuliwa.

Tunaona tafakari fulani ya hili hata katika usanifu majengo, uchimbaji wa usanifu majengo wa Israeli ya kale. Kiwango kinachofuata kingekuwa cha ukoo, na kuendelea hadi kabila. Na kisha, hatimaye, kileleni mwa kipindi hicho kungekuwa mungu.

Kwa hivyo, kwa Israeli ya kale, huyu ni Yahweh. Na unaweza kuona, hata kwa jinsi inavyoonyeshwa hapa kwa alama ya kukatwa hapa, mungu na mfalme wote wanashikilia nafasi moja kwa njia isiyo ya kawaida. Na hii inafikia kidogo kwa nini wakati wa utawala wa kifalme, ikiwa bado, kama wengi wangependekeza, kujaribu kuoanisha utawala wa kifalme na mfumo huu wa familia, basi uhusiano wa mungu na mfalme unakuwa nini? Hasa kurudi kwenye mjadala wetu wa awali wa kubeba picha, ikiwa wanadamu wote ni wabebaji wa picha pamoja, mfalme huyu yuko wapi? Anaishi vipi kati ya miundo ya kijamii ya familia na ya kimungu? Kwa hivyo, tunaona mvutano huu ukijitokeza katika maandiko.

Tukifikiria kuhusu maisha ya kila siku kwa Mwisraeli wa kale, maisha yao ya kila siku yangekuwaje? Ingekuwa maisha ya kujikimu sana, ambapo sehemu kubwa ya siku yako ilikumbwa na mawazo na vitendo kuhusu kile ambacho ungekula, kukusanya chakula, kuandaa chakula, na kujiandaa kwa nyakati zisizo na chakula. Wasiwasi wako wa kwanza ungekuwa maji. Na ungeweza kukusanya maji ya mvua kwenye matangi.

Hapa kuna picha ya birika la baadaye kutoka kipindi cha Ugiriki ambalo nilipiga muda mfupi baada ya mvua kubwa, na unaweza kuona jinsi maji yalivyo ya kijani kibichi. Tunaweza kukumbuka maonyo, haswa katika Yeremia, kulinganisha na kutofautisha maji ya uzima yanayotiririka kutoka chemchemi hadi kwenye birika la maji ambalo

lingetulia hadi mwaka mzima, na Yereimia akikumbuka dhambi nyingi za Israeli, kuacha maji ya uzima kwa ajili ya maji ya birika la maji. Na haikuwa hata maji ya birika la maji mazuri kwa sababu yalikuwa yamepasuka plasta, na yanavuja.

Kwa hivyo, unaona baadhi ya taswira hizi za kila siku zinazolingia katika sitiari na lugha ya maandiko. Lakini maji, maji, maji. Hili ni jambo ambalo hatuwezi kuthamini sana katika mazingira yetu ya kisasa ikiwa tuna uwezo wa kufungua bomba na maji yanatoka.

Lakini maji yalipaswa kukusanywa kutoka kwenye matangi au kutoka kwenye chemchemi au kutoka kwenye mito au kutoka kwenye visima, na yangukuwa mengi sana. Pia tuna maeneo ya maji ya msimu ambayo yangukuwa makavu kwa muda mwingi wa mwaka na kisha kujaa kwa nguvu ya mafuriko wakati wa msimu wa mvua, ambayo bado ni hatari sana hadi leo. Na tunaweza kujifunza kielimu kuhusu vyanzo vya maji kupitia tafiti za mandhari na kuratibu hilo na makazi na ustaarabu.

Mazao ambayo yangukuzwa yanajumuisha zabibu na tende, ngano na shayiri, komamanga, tini, na asali, ilidhaniwa, ikiongozwa na maoni ya marabi, kwamba wakati nchi hiyo inasemwa kama nchi ya maziwa na asali, ilikuwa ikimaanisha asali ya tarehe. Sasa, kwa ugunduzi wa nyuki na mizinga ya nyuki katika kiwango cha viwanda huko Tel Rehov, tunaweza kupendekeza kwamba labda ni asali ya nyuki pia. Labda ni vyote viwili, lakini hakika walikula asali.

Mengi ya mimea, matunda, na mboga zisizo za wanyama ambazo walikula zinaweza kupatikana kwetu kielimu kupitia utafiti wa akiolojia ndogo, tukiangalia mabaki ambayo hatuwezi kuyaona kwa macho lakini yanaweza kugunduliwa kwa darubini. Mifugo, kondoo, mbuzi, ng'ombe, na pia uwindaji. Uwindaji ulikuwa sehemu kubwa ya jamii yoyote ya kale, na baadhi wamependekeza kwamba mgawanyiko mkubwa kati ya uwindaji na mifugo ya ndani ungeweza hata kufifia.

Lakini katika rekodi ya mifupa ya wanyama tunapata uwakilishi mkubwa wa kondoo, mbuzi na ng'ombe. Hizo ndizo aina tatu kuu za mifupa ya wanyama tunazopata. Kuna idadi ndogo ya wanyama wa porini, hasa swala na kulungu, lakini pia tuna ushahidi mdogo wa nguruwe, kama tulivyozungumzia, na pia mifupa ya wanyama kutoka kwa magari ya ulimwengu wa kale.

Kwa hivyo, safari nyingi zilifanywa kwa miguu, lakini ulipokuwa na gari au shina linalobebeka, kuna uwezekano mkubwa, punda ndiye aliyekuwa mbebaji wa mizigo aliyependelewa katika muktadha huu, na ngamia mara nyingi walitumika kwa biashara ya masafa marefu tulipofika kipindi cha milenia ya kwanza. Kwa hivyo hapa akiolojia ya wanyama inatusaidia, tukiangalia uchambuzi wa mifupa ya wanyama kutoka maeneo ya akiolojia. Kiungo kikuu cha lishe hiyo kingekuwa mkate, mkate kutoka kwa ngano na shayiri, na tunajua mengi kuhusu mchakato wa kupata kutoka

kwa nafaka hadi mkate kupitia akiolojia, utafiti wa ethnografia, na pia katika Biblia, kupanda, kuvuna, kupura, kupepetwa, kuchuja, na kusindika.

Tumegundua vifaa vya chuma ambavyo vingekuwa ncha za jembe, ambavyo vingekuwa vya binadamu au mnyama ambavyo vingevunja ardhi. Kisha wangepanda mbegu ambazo zingeokolewa kutoka kwa mazao ya awali, na kisha, kadri mashamba yalivyokua, pia tuna mabaki ya akiolojia ya miundu ambayo ingekuwa mbao zenye vile vya jiwe gumu ambavyo vilikuwa vimepandikizwa ndani yake. Wakati mwingine, mfupa ulitumika pia.

Na kisha nafaka hii ingekusanywa, au mabua, na ingekanyagwa na kifaa cha kupuria. Kwa hivyo una picha ya kisasa hapo ya jinsi kifaa cha kupuria kilivyoonekana, ambapo chini ya kifaa hicho kungekuwa na vipande vya mwamba au chuma, vifaa vingine vigumu ambavyo vingeburutwa juu ya mabua ili kutenganisha kichwa na makapi. Na kisha hatua inayofuata ingekuwa kupepetwa na kuchuja.

Na hapa tunapata vipande vya mwamba ulio wazi katika sehemu zenye upepo ambapo, kwa vifaa vya aina ya uma, mchanganyiko wa mbegu na mashina ungetupwa na kisha kupepetwa ambapo makapi yangepeperushwa, na nafaka kisha ingeanguka sakafuni ambapo ingekusanywa ili kusindika kwa mawe ya kusagia. Tunapata mawe mengi ya kusagia katika uchimbaji wa akiolojia. Jiwe la tandiko la chini na jiwe la kusagia juu, na unaona huu ni mfano wa Kimisri wa mchakato wa kusaga nafaka kuwa unga.

Kisha mapema sana katika ustaarabu wa binadamu, iligundulika kwamba ukiacha unga kidogo na maji pekee kwa muda, ungeanza kuchachuka katika mchakato huu wa asili kwa kutumia chachu ya hewa, na kile kinachoitwa mkate wa chachu ndio mkate uliopo hadi uvumbuzi wa kisasa wa chachu. Na kisha, unapochanganywa pamoja, unga na maji huruhusiwa kuinuka na kisha kuokwa katika oveni ambazo zina au marufuku. Kwa hivyo, huu ndio mchakato wa kutengeneza mkate ambao bado unafanywa katika jamii nyingi za kitamaduni.

Na tena, unaona sitiari za kuoka mkate katika maandiko yote. Mojawapo ya mifano ninayopenda zaidi ya hilo ni kutoka Kitabu cha Amosi, ambacho kinaonekana kuwa na kila mchakato wa, vema, kina mavuno mengi pia, lakini kila hatua katika kutengeneza mkate, tukizungumzia tanuri za moto na kadhalika na kadhalika. Lakini tunaona aina hizi za sitiari ambazo zimetokana na ulimwengu halisi wa Israeli ya kale ambazo zinatumiwa katika hadithi yote ya kibiblia.

Mizeituni ilikuwa zao lingine muhimu sana, na unaweza kuona video ambazo nilizipiga hivi karibuni kuhusu jinsi zilivyovunwa kwa kutumia kijiti kirefu na kupiga mti, zikiwa na kifuniko kilichowekwa au blanketi ili kukusanya mizeituni iliyoanguka. Ilitumika kwa madhumuni ya urembo kulainisha ngozi kavu lakini pia kwa ajili ya kuni

kwa ajili ya taa za mizeituni ambazo zingewasha jioni zao. Mbinu za uzalishaji wa mafuta ni kitu kingine ambacho tunaweza kukitambua kielimu.

Tuna ushahidi wa mchakato wa kutengeneza divai pia, lakini mifano maarufu zaidi ya akiolojia ni ya mchakato wa kukamua zeituni, ambapo zeituni zingekusanywa na kuwekwa kwenye beseni ambalo jiwe la kusagia lingegeuzwa ili kutengeneza mchanganyiko wa zeituni ambao ungejumuisha mashimo na massa, mbegu. Na kisha mchanganyiko huu ungekusanywa na kuwekwa kwenye vikapu na kuwekwa kwenye jiwe la kukamua. Na unaweza kuona mtaro uliokwama ndani yake hapo.

Na kisha uzito ungetumika kwenye boriti kwenye upande mwingine wa kinu cha kukamua ambacho kingeminya vikapu. Na hivyo, vinu vya kukamua mafuta ambavyo vingetiririka kwenye mfereji na kukusanywa kwenye chombo cha kauri. Kwa hivyo, tunapata ushahidi wa akiolojia wa vinu hivi vya kukamua mvinyo kote katika nchi na mabadiliko kadhaa ya mtindo kutoka kipindi hadi kipindi, lakini tunapata ushahidi mwingi wa hili katika Israeli ya kale.

Teknolojia zingine ambazo zingekuwa muhimu kwa maisha ya kila siku ni pamoja na vyombo vya udongo, ambapo wangechukua udongo, kuchanganya vitu mbalimbali kwenye kitambaa cha sufuria kabla ya kuwaka, na kulainisha udongo kwa njia fulani kulingana na aina ya halijoto ambayo sufuria hii iliyomalizika ingekabiliwa nayo. Kwa mfano, kwa vyungu vya kupikia, mara nyingi wangejumuisha halijoto ili kuhakikisha kwamba vyungu vya kupikia vinaweza kustahimili kuwekwa moja kwa moja kwenye moto. Na kwa hivyo, wangetumia vyungu vya kupikia kwa kupikia, kwa kuhifadhi, na kwa kula, kwa kuteketeza.

Nguo pia. Tuna ushahidi wa akiolojia wa uzalishaji wa nguo. Kilichobaki katika rekodi ya akiolojia, tofauti na vyombo vya udongo, ambavyo tunapata vipande vya vyungu vilivyovunjika katika kila ndoo inayokusanywa, lakini kwa nguo, katika vizazi vilivyopita, mabaki pekee yangukuwa ni uzito wa vitambaa ambao ungekuwa unatundika nyuzi wima kama sehemu ya kitambaa.

Sasa tunaweza kuona kupitia akiolojia ndogo ushahidi wa nguo ambazo zimepotea kwa macho, na katika baadhi ya matukio machache, tuna nguo ambazo zimehifadhiwa katika hali kame sana za Bonde la Yordani na Negev. Pia tuna ushahidi wa ngozi na ngozi ambazo zilitumika katika nguo na kisha katika vipindi vya baadaye kwa ajili ya ngozi pia. Ujenzi ungefanyika kwa mbao na mawe.

Kwa kweli, mawe zaidi kuliko mbao. Mbao ilikuwa nadra, kwa hivyo kuta na miundo mingi ingejengwa kwa mawe, na mbao zingekuwa mihimili ya kupanua eneo hilo. Umeme pia.

Tuna mbinu mbalimbali zilizotumika na ushahidi wa akiolojia wa baadhi ya mitambo hii ya metallurgic ambayo bado inaweza kugunduliwa kielimu, na ikijumuisha chembe

ndogo, vipande vidogo vya chuma ambavyo wakati mwingine vinaweza kuchaguliwa kama kuyeyusha ambapo madini hutolewa. Nyakati nyingine, tuna mitambo ya kuyeyusha ambapo vitu vya chuma vilivyopo huwekwa kwenye chombo cha kuchomea ili kuyeyushwa na kutumika tena. Kwa kupata vifaa vya chuma kielimu, hatuvipati mara kwa mara kama mtu anavyoweza kufikiria kwa sababu hivi vilisindikwa tena na kutumika tena bila kikomo.

Mtu haachi kifaa cha chuma bali hukiyeyusha kwa matumizi mengine. Kipengele kingine muhimu cha utamaduni wa kale wa Israeli ni kile cha dini. Tunapata picha ya dini ya Israeli katika desturi zilizoelzwa katika Biblia, na kisha tunageukia rekodi ya akiolojia, na tunapata maelewano mengi na kile tunachokipata.

Sasa, tunapata ushahidi mwingi sana kwamba haikuwa Yahweh pekee waliokuwa wakimwabudu, na wengine wataonyesha hili kama ushahidi wa aina fulani ya uwakilishi wa imani nyingi za Israeli ya kale. Lakini mtu anahitaji kukumbuka, tena akisoma maandishi ya Biblia, kwamba aina yoyote ya utii kwa Yahweh, achilia mbali Yahweh pekee, hakika inakadiriwa kama maoni ya wachache. Kwa hivyo, mtu akisoma Vitabu vya Wafalme au Manabii, tunatambua kwamba watu walikuwa, kwa kweli, wakiabudu miungu kadhaa na kuwaunganisha na kuwaunganisha na ibada yao kwa Yahweh, ambayo, kwa kweli, ndiyo tunayopata mara nyingi katika rekodi ya akiolojia.

Kwa hivyo, naona hilo si kama kutokubaliana bali kama mgongano na hali halisi ambayo Biblia inaelezea. Tuna ugumu fulani, kama nilivyosema, na mtazamo wa kibiblia. Lakini pia tuna nyenzo za akiolojia ambazo zinaweza kutusaidia kuelewa jinsi dini ya Israeli ilivyotekelezwa.

Kuhama kutoka kwa vitendo hadi imani, bila shaka, ni ngumu zaidi, lakini vifaa hivi tulivyo navyo, mabaki ya nyenzo na mabaki ya ikoni na hata mabaki ya onomastiki, majina, vinaweza kutusaidia kujenga upya picha katika falme hizi, kama sambamba ya kikabila, tena, ambapo tunaweza kwa kulinganisha kufanya ulinganisho kati ya watu wa kale na watu wa hivi karibuni wanaoishi katika jamii za kitamaduni. Tunapofikiria maeneo ya ibada, na ninapaswa kutaja ninachomaanisha na ibada, wakati mwingine ninaposema ibada, watu wanafikiria watu wa madhehebu wanaosubiri UFO kuja au kitu kama hicho. Ninazungumza hapa kama ibada kama desturi ya dini, ibada kama desturi ya dini.

Kwa hivyo, tukiangalia majengo ya kidini, tunaangalia maeneo ambayo dini ilifuatwa katika Israeli ya kale. Katika kutambua hayo, wanaanthropolojia wamekuja na vigezo kadhaa vinavyoweza kutumika kutusaidia kutenga mahali tunapo na maeneo ya ibada. Baadhi yao ni dhahiri kabisa, aikoni au picha zozote za mungu fulani au maandishi.

Wengine, tunaanza kuona mifumo inayojirudia katika utamaduni wa vitu ambayo inaweza kupendekeza aina fulani ya shughuli za kitamaduni, aina fulani ya vitu vya kale vinavyoonekana kwa wingi katika sehemu moja, sanamu ambazo zimezikwa mahali fulani, au mkusanyiko wa mifupa ya wanyama kwenye shimo pamoja na vyombo vingine vya kuchoma uvumba au sanamu, n.k. Kwa hivyo, tunatumia aina ya mkusanyiko wa data kuanzisha maeneo mbalimbali ya ibada, na vituo mbalimbali vya ibada katika ulimwengu wa kale kwa ujumla, na hapa hasa katika Israeli ya kale. Vinaanzia pembe ndogo sana zinazoitwa za ibada, ambapo tunapata vyumba vidogo, kwa kawaida vyenye viti, na tuna vyoo vya uvumba au vibanda vilivyopakwa rangi, wakati mwingine picha, na vyombo visivyo vya kawaida.

Wakati mwingine, zitakuwa za wanyama katika umbo la wanyama, na wakati mwingine, tutapata hata sanamu. Na kwa hivyo, tuna mitambo hii midogo, inayoitwa pembe za ibada, na kisha pia tuna, katika mifano michache sana, tuna mahekalu makubwa, mahekalu makubwa. Tuna hekalu huko Arad, Dan, na ugunduzi mpya wa hekalu huko Motza.

Kuna ushahidi kwamba madhabahu kubwa ilisimama Beer-Sheva. Na kisha kuna baadhi ya maeneo ya awali kutoka Enzi ya Chuma ya 1 ambayo yamehusishwa na ibada ya Israeli ya kale. Jambo linalojadiliwa ni juu ya Mlima Ebali, ambalo, kwa mawazo yangu, linaonekana kama mahali patakatifu, lakini kuna ugumu fulani katika mila ya kibiblia kwa misingi ya ukosoaji wa maandishi ambayo labda tunapaswa kutazama Gerizimu ikiwa tunatafuta madhabahu iliyoelezwa katika maandiko ya kibiblia.

Kwa hivyo, ni vigumu kuitambua Ebali, lakini nadhani kuna ushahidi mzuri kwamba ni mahali patakatifu. Tunapaswa kuhusisha nani na ujenzi wake, ambao bado unajadiliwa. Eneo la ng'ombe dume ni ugunduzi mwingine wa kusisimua ambao hakika unaonyesha ushahidi wa ibada ya kitamaduni, na ng'ombe dume mdogo aliyepatikana hapo ambaye wengi wamemhusisha na ibada ambayo imeelezwa katika Biblia ambayo inahusishwa na taswira za ng'ombe.

Kwa hivyo, tunajua kwamba fahali alikuwa ishara ya kawaida katika dini za Wakanaani na katika dini zingine nyingi za wakati huo, na tunaona hilo likiingiliana ndani ya hadithi kutoka Kutoka 32 na 1 Wafalme 12, na hasa kuhusishwa na dini ya kaskazini katika miktadha hiyo. Katika Tel Dan, kama nilivyosema hapo awali, hapa kuna picha kutoka hapo ambapo Mamlaka ya Hifadhi imejenga upya mfumo wa chuma kwa kile ambacho kingekuwa madhabahu kubwa zaidi ya mtindo huu wa pembe nne kuwahi kugunduliwa popote nchini. Unaweza kuona hizi ni pembe, lakini ukweli ni kwamba tumepata moja tu ya pembe hizo ikitumika kwa matumizi ya pili, na kwa hivyo tunaunda tena ukubwa huo kulingana na msingi wa madhabahu.

Lakini kuna sifa kadhaa muhimu za akiolojia katika eneo hilo ambazo zingependekeza kwamba, kwa kweli, katika tafsiri yangu angalau, tuna ibada ya Yahweh ikiendelea

katika patakatifu hapa. Kwa hivyo, tuna uhusiano wa mabaki ya mifupa ya mnyama ambayo yanaendana vizuri na maagizo ya dhabihu kama tunavyoyapata katika nyenzo za kikuhani za Biblia. Baadhi ya haya ndiyo yalikuwa mada ya utafiti wangu wa tasnifu ambayo ilibainisha kuwa kulikuwa na uhusiano mkubwa kati ya sehemu za upande wa kulia na nafasi ambayo iliunganishwa na makuhani kinyume na sehemu za upande wa kushoto katika ua.

Na kisha tunakumbuka kutoka kwa maagizo ya kikuhani kwamba makuhani walipewa bega la kulia au paja la kulia, kulingana na maandishi gani, na ikiwa tunasoma Kigiriki au Kiebrania, muunganisho wa kuvutia. Na kulikuwa na miunganisho mingine mitatu au minne na mifupa ya wanyama. Pia, kama utakavyoona katika slaidi ijayo, kuna baadhi ya mabaki ya kuisimua yanayohusiana na maelezo ya kibiblia ya ibada ya Yahweh.

Na kwa kweli, kulikuwa na muhuri uliopatikana na jina, jina la kidhahania, ambalo lina kipengele cha jina la Mungu Yahweh. Kwa hivyo, kama tunavyoweza kuunganisha vipande hivi, kuna ushahidi mwingi hapa kwamba Mungu aliyekuwa akiabudiwa huko Tel Dan alikuwa Yahweh, hakika katika karne ya 8 na kuna uwezekano mkubwa wa karne ya 9, na ningesukuma hilo nyuma hata katika mpito huo, ingawa mengi ya akiolojia hii bado yanatathminiwa. Kunaweza kuwa na marekebisho kadhaa ya usanifu.

Kwa hivyo, itabidi tusebiri tuone. Lakini hekalu hili lililoko Tel Motza haliko mbali na Yerusalemu, ambalo limetajwa kuwa la karne ya 9 na 8 KK, pia linazua msisimko mwingi na maswali kuhusu jinsi, kwa kuwa karibu sana na Yerusalemu, hilo linahusianaje na hekalu la Yerusalemu? Tukizungumzia hekalu la Yerusalemu, au tunaweza kusema hekalu, ambalo tunalifikiria tunapozungumzia maandishi ya Biblia, tuna ugumu mwingi katika kujaribu kuelewa jinsi lilivyoonekana, jinsi lilivyofanya kazi, na kubwa zaidi ni kwamba hatuna mabaki yoyote ya nyenzo. Ilidaiwa kwamba kulikuwa na komamanga, lakini hilo limehojiwa tangu wakati huo, na labda kitu bandia kilichotumika tena na bandia vimeunganishwa katika kimoja.

Lakini tuna ushahidi mdogo sana, kama upo, kwa hekalu la kwanza, linaloitwa hekalu la kwanza la Sulemani. Na maelezo ya kibiblia, kumbuka, haya yanaelezea hekalu katika sehemu mbalimbali katika historia. Yanataja hata ukarabati uliofanywa kwa nyakati maalum.

Kwa hivyo, mila za kibiblia zinawasilisha picha mchanganyiko ya jinsi hekalu lilivyoonekana. Hata hivyo, tuna ulinganifu wa ajabu, nyenzo za ajabu za kulinganisha za akiolojia ambazo zinaweza kutupa taarifa nyingi za aina za vitu vinavyoelezewa, kuanzia madirisha ya ndani hadi vibanda vya punda vinavyoweza kusongeshwa hadi taswira ya makerubi. Hawakuwa watoto wanene kutoka kipindi cha Renaissance bali walikuwa wanyama wakali walinzi wenye nyuso za binadamu, miili ya simba, na mabawa.

Hawa ni wanyama walinzi tulio nao pembezoni mwa hekalu la Andara, ambalo linaonyesha kufanana kwingi na maelezo ya hekalu la Sulemani lenye vyumba vya pembeni, lenye ukumbi, lenye ukumbi, na Patakatifu pa Patakatifu. Kwa hivyo, tuna mifano mingi ya michoro ya sanamu, vipengele vya usanifu, muundo huu unaoitwa wa pande tatu wa kuendelea kutoka ukumbi hadi ukumbi mkuu hadi Patakatifu pa Patakatifu. Tuna baadhi ya haya pia huko Tel Dan.

Mapambo tunayoyajua kutoka kwa michoro ya kale ya Mashariki ya Karibu, kuanzia waridi hadi makerubi hadi mitende, madirisha yaliyofungwa, na makomamanga, miongoni mwa mengine. Pia tuna vibanda mbalimbali vya punda vilivyotumika kwa uvumba au labda kwa mabakuli ambayo sadaka za kinywaji zilimwagwa au uvumba ulichomwa, na hata vifaa vya madhabahu. Kwa hivyo nitatoa mfano huu kutoka Tel Dan ambao nilitaja hapo awali ambao ulipatikana katika Vyumba vya Magharibi.

Kwa hivyo, huu ni mtazamo wa ajabu. Na katika chumba kidogo hapa katika Vyumba vya Magharibi karibu na madhabahu ndogo ya mita moja kwa moja , tunapata vifaa vya kuvutia sana. Mojawapo ni bakuli hili zuri la shaba.

Nyingine ni jozi ya majembe. Majembe haya mawili yanayofanana yalipatikana, moja juu ya lingine. Aina ya tatu ya jembe lenye mipiko mirefu.

Na pia tulikuwa na sufuria iliyozama ambayo ilikuwa imejaa mabaki ya wanyama waliochomwa. Kinachoshangaza kuhusu mkusanyiko huu wa mabaki ni kwamba tunapoangalia katika maandiko ya Biblia kile kinachounda hema au vifaa vya madhabahu ya hekalu, ina vipengele maalum sana. Ina bakuli la damu, ina jozi, huwa na jozi, ya majembe ya kuondoa majivu, koleo la uvumba, sufuria ya majivu, na katika baadhi ya orodha ina uma.

Kwa hivyo, katika utafiti fulani wa awali, nilihusisha bakuli hili na bakuli la damu la kibiblia ambalo lingekamata damu ya mnyama wa kafara kwa ajili ya kunyunyizia madhabahu. Jozi hii ya majembe, kama jozi ya majembe ilivyoenezwa, huwa kando ya bakuli katika maandishi ya kibiblia. Majembe ya uvumba, tunajua kutokana na taswira za baadaye za haya ambayo huenda hadi enzi za Kirumi na Byzantine, kwamba mara nyingi huwa na uso mkubwa zaidi wa kuchomea uvumba.

Na sufuria ya majivu, kama nilivyosema, tayari tulikuwa nayo katika maandishi ya Biblia. Inaweza kubebeka, inaonekana, na imetengenezwa kwa chuma. Hii ni kauri.

Nilikuwa nikizungumza na mmoja wa marafiki zangu kwamba kitu pekee ambacho sikukipata ni uma. Alikuwa akifanyia kazi nyenzo zinazofanana. Andrew Davis ndilo jina lake sasa katika Chuo cha Boston.

Akasema, je, ulirudi na kuangalia rekodi? Kulikuwa na mpini mrefu wa chuma uliopatikana kwenye kizingiti cha chumba hiki. Kwa hivyo, tunaweza hata kuwa na uma kwa sababu unaita nini uma wenye meno matatu wenye meno mawili yaliyovunjika? Unaita mpini mrefu wa chuma. Kwa hivyo labda tunazo zote.

Kwa kweli, si orodha zote katika maandishi ya Biblia zina uma. Kwa hivyo, hizi na zingine zinaonyesha uhusiano mkubwa na, tena, kitu kutoka kwa Biblia na akiolojia. Mfano mwingine ni kwamba tunapata kote Israeli ya kale na Yuda kinachoitwa JPFs, sanamu za nguzo za Wayahudi au Wayahudi, ambazo zinaonyesha mwanamke na wakati mwingine zimehusishwa na ibada ya Ashera kama sanamu ndogo za mungu wa kike.

Wengine wamesema hapana, hapana, hapana. Asherah ni mungu wa Enzi ya Shaba ya marehemu. Tunasoma maelezo mahususi kuhusu hili.

Je, Asherah ni mungu hata katika kipindi hiki? Au kuna vipengele vinavyokumbusha ibada ya Asherah bila kuwa sanamu halisi zake? Wengine wangesema haya ni maombi yaliyotengenezwa kwa udongo au aina fulani ya hirizi ya kuwasaidia wanawake katika mchakato wa ujauzito na kunyonyesha. Kwa hivyo, uamuzi bado haujatolewa. Lakini jambo la kushangaza ni kwamba viwango vya juu vya haya vimepatikana Yerusalemu yenyewe wakati wa baadhi ya wafalme waaminifu zaidi, kutoka kwa mtazamo wa kibiblia, wale wa Hezekia na Yosia.

Lakini unapata hisia ya baadhi ya utamaduni wa kimwili wa ibada ya Waisraeli wa kale kupitia ugunduzi kama huu. Ushahidi mwingine tunaoweza kuleta ni ushahidi wa onomastiki, yaani majina kutoka kipindi hiki cha Biblia. Kwa hivyo, tuna majina katika Biblia, na pia tuna majina ambayo yanaweza kutambuliwa kielimu.

Kwa hivyo, hapa kuna muhuri wa Hezekia, na hizi ni picha za vigae vya Samaria, vipande vya vyungu ambavyo vilitumika labda kama karatasi ya kuandikia, risiti, na shehena za mafuta ya zeituni zilizoanzia karne ya 9 au labda karne ya 8. Lakini kwa kuangalia majina haya, jambo la pekee kuhusu suala la dini ni kwamba majina mengi kati ya haya ni ya kidini. Yaani, yana kipengele cha jina la mungu katika jina lake.

Kwa hivyo, jina langu ni Jonathan, Yo-Natan. Yo kama ufupisho wa Yahweh, Natan ametoa, ndivyo Yahweh ametoa. Jina langu ni jina la kitheophoric.

Tuna majina ya kitheophora, na umeyasikia. Yah ni ufupisho wa Yahweh. Yeremia, Hezekia, na Zekaria ni majina ya kitheophora.

Lakini pia tuna majina ya kiimani yenye miungu mingine, yenye Baali, yenye Hadadi, n.k. Kwa hivyo, kwa kufuatilia baadhi ya ushahidi wa onomatiki, tunaweza kupendekeza miungu iliyoabudiwa katika miktadha maalum. Baadhi wanaweza kukisia kuhusu usambazaji wa kijiografia na pia mpangilio wa matukio, wakifuatilia

umaarufu wa majina kama baadhi ya uhusiano na miungu inayoabudiwa katika miktadha hiyo.

Sasa, haifanyi kazi kila wakati. Niliwahi kuwa na mwanafunzi Mkristo anayeitwa Muhammad. Wazazi wake, mmoja alikuwa Mkristo, na mwingine alikuwa Mwislamu.

Kwa hivyo, si mara zote inahusiana na dini ya watu. Lakini katika miktadha ya kale, hasa pale ambapo miungu iliunganishwa na makabila fulani na kuunganishwa na eneo fulani badala ya katika miktadha mingi ya kisasa ambapo mtu angeweza kuchagua dini au mabadiliko ya kidini, wanasema kitu kuhusu picha kubwa ya umuhimu wa ibada. Sasa, una mifano katika maandiko ambapo majina hubadilishwa, na kadhalika na kadhalika.

Lakini inaweza kuwa na maana na msaada kuhusu miungu iliyoabudiwa wakati fulani. Inayosaidia zaidi kwa njia nyingi ni maandishi maalum, hasa marefu. Sasa, hatuna mengi sana, lakini mawili ambayo yamesababisha msisimko mwingi, Khirbet al-Qom na Qintilat al-Jarud wanamtaja Yahweh na Ashera wake.

Na wengine hata wamependekeza kwamba taswira inayoonyeshwa kwenye vielelezo vya Qintilat al-Jarud inatakiwa kuwa kielelezo cha Yahweh na Ashera wake. Inaonekana kwamba taswira na maandishi hayo yalifanywa kwa nyakati tofauti, lakini labda alikuwa mtu mwingine anayejaza mapengo? Mjadala mwingi kuhusu mambo haya. Na hata, inamaanisha nini, Ashera wake? Kwa sababu kwa kawaida hatuna kiambishi tamati cha kiwakilishi kwenye jina la mtu, jina la mungu pia.

Vivyo hivyo, Ashera yake, je, Ashera ni kifaa, mti mtakatifu, au aina fulani ya sanamu inayokumbusha mungu wa kike, lakini kwa kweli imechukuliwa kwa ibada ya Yahweh? Nimesikia kuhusu baadhi ya Wakristo ambao hata wana miti ya Krismasi mwezi Desemba, ambapo kuna urekebishaji upya wa kile ambacho hapo awali kilikuwa ishara ya kipagani ambayo kisha hukunjwa chini ya mwavuli fulani wa kidini. Kwa hivyo, nadhani hii labda ni ngumu zaidi kuliko tunavyotambua wakati mwingine, uhusiano huu kati ya aikoni na maana, kati ya ibada, uwepo, na ibada. Kwa hivyo, tunahitaji kutumia zana hizo hizo tunapoangalia mabaki haya ya kale.

Lakini pia tunaangalia katika maandiko ya Biblia yanayotaja, na cha kufurahisha zaidi, karibu kila mara katika wingi, Mabaali na Maashera, vyote katika wingi. Kwa hivyo hakika kulikuwa na, na kulikuwa na ibada nyingi na ujumuishaji wa miungu hii, ya watu waliowazunguka, iliyounganishwa sana katika ibada ya Yahweh katika Enzi ya Chuma. Pia tuna mifano mizuri kutoka kwa michoro ya sanamu ambayo inaweza kutusaidia kuelewa dini ya Israeli ya kale.

Nitatoa mifano miwili hapa. Hii ni picha kutoka kwenye sarcophagus ya Ahiram ambayo baadhi ya watu wataihusisha na Hiram wa kibiblia, aliyegunduliwa huko

Byblos. Na inaonyesha mfalme aliyekufa, aliyeonyeshwa na lotus iliyoinama, akiwa amebeba bakuli mbele ya meza ya sadaka.

Lakini ninachotaka kusema hapa, mguu wake umesimama kwenye kiti cha miguu na kiti chake cha enzi kimeumbwa na makerubi waliozunguka, makerubi waliozunguka. Kwa hivyo, tumesikia wapi kuhusu hili? Naam, katika maelezo ya hekalu la Sulemani katika Patakatifu pa Patakatifu, tuna makerubi wawili wanaofunika sanduku. Baadhi wangependekeza, nadhani ni sawa, ni umbo au kazi ya aina fulani ya kiti cha enzi.

Sanduku lenyewe linaitwa kiti cha kuwekea miguu. Kwa hivyo, jambo la kujifunza hapo, hili liko katika bahari ya uwazi ambayo inaweza kufafanuliwa na baadhi ya taswira hii, je, tuna nini katika Patakatifu pa Patakatifu? Tuna samani. Hii ni kutoa kauli ambayo ni ya anikoniki.

Hakuna sanamu ya mungu huyo. Badala yake kuna samani ambayo mungu asiyeonekana anakaa, ameketi juu ya makerubi. Mfano mwingine wa kuvutia ni kituo cha ibada cha Tanakh cha karne ya 9 KK huko Tanakh ukingoni mwa Bonde la Yezreeli. Haionyeshi maandishi yoyote juu ya hili lakini hakika inaonyesha taswira ya kidini ambapo una ndama, wengine watasema farasi, lakini ninaelewa kama ndama pamoja na wengine wengi, akiwa na diski ya jua yenye mabawa na mikunjo upande ambao labda unawakilisha nguzo.

Kisha mti uliozungukwa na mbuzi wa mwitu na simba. Hapa juu, tuna makerubi pembeni. Ufuatao chini, tuna nafasi tupu yenye makerubi wawili.

Na kisha kwenye rejista ya chini tuna umbo la kike lenye simba wawili. Kwa hivyo, wasomi kadhaa wamependekeza hapa kwamba tuna taswira ya Yahweh na mungu fulani wa kike, labda Ashera, au udhahirisho wa baadaye wa Ashera fulani. Na kwa hivyo, una Yahweh aliyeonyeshwa kwa njia isiyo ya kawaida na ya mfano katika ishara ya jua.

Na cha kufurahisha kuhusu Hezekia, mfalme mwaminifu aliyeleezewa katika Biblia, pia alitumia diski ya jua kama picha katika taswira yake. Kwa hivyo, tuna maandishi ya kibiblia pia, ambayo yanamhusisha Yahweh na diski ya jua. Kwa hivyo, huyu hapa Yahweh ameketi juu ya ndama, ambaye tumesikia habari zake katika Ufalme wa Kaskazini.

Ndama kama chombo au msingi wa mungu. Makerubi wanaohusishwa na Yahweh. Na kisha rejista inayofuata chini, mti mtakatifu, mbuzi, na simba.

Hizi zote zinahusishwa na miungu ya kike kwa ujumla katika Mashariki ya Karibu ya kale. Kwa hivyo, wengine wamependekeza Yahweh na Ashera. Na kisha nafasi tupu yenye makerubi, Yahweh, na sanamu ya kike yenye simba tena.

Kwa hivyo, makerubi, makerubi, simba, simba. Kwa hivyo, ningependekeza Yahweh na Ashera, Yahweh na Ashera. Hapa tuna mfano wa mchanganyiko wa mila za kidini bila kujali utambulisho maalum wa sanamu hizi.

Mfano wa mwisho tulio nao, tena kwa kukwaruza tu hapa, ambao unaweza kutusaidia kuelewa dini na utamaduni wa kale wa Israeli kwa upana zaidi ni kuangalia akiolojia ya kale ya Mashariki ya Karibu na maandishi nje ya Israeli ya kale. Kwa hivyo, tuna mahekalu mengine, vifaa vingine vya kitamaduni, na maandishi mengi pamoja na ulinganifu wa kikabila. Tunaweza kuona kufanana katika ukweli kwamba wanafanya dhabihu, wanashiriki katika karamu takatifu, idadi ya mila zinazofanana na mila za kibiblia, nyimbo za dini, mahekalu, ukuhani, vifaa, na mengi mengi yanayofanana.

Lakini pia tofauti, tofauti nyingi. Bila shaka, tofauti kuu ni kiini cha kitu kinachoabudiwa, kwamba akiwa Yahweh, Mungu binafsi wa Israeli ya kale. Lakini pia, ili kukamilisha hili, pia ni tofauti ya kuvutia katika jinsi dini inavyofanya kazi kuhusiana na uongozi wa kifalme.

Kwa hivyo, katika miktadha hii mingine yote, isipokuwa michache sana, kuhani mkuu mara nyingi ndiye mfalme au wanafanya kazi pamoja kwa pamoja. Kuna mtazamo ulioinuliwa, kisiasa na kidini, wa sura hii ya mfalme. Ni kitu tofauti sana katika dini ya kale ya Israeli na katika utamaduni wa kale wa Israeli kwa sababu mfalme wa Israeli alielewa vyema si mwingine ila Yahweh mwenyewe.

Kwa hivyo, tumeona kupitia hadithi hii ya Israeli ya kale kwamba tumerudi mahali tulipoanzia katika Mwanzo 1. Kuna mvutano, tofauti kati ya muundo wa jukumu la Mungu katika uhusiano wake na wanadamu unaopungua na kutiririka katika historia yote ya Israeli ya kale wanapopinga muundo huu. Lakini dini hiyo kama usemi wa ibada ya Yahweh inapaswa kuwa kwa Yahweh na Yahweh pekee, si kwa mtu wa kisiasa au itikadi ya kitaifa. Kwa hivyo, hili ni jambo, nadhani, kwa wale wetu katika muktadha wa imani kufikiria, haswa siku hizi.

Kwa sababu ingawa mambo haya yamepitwa na wakati na tunapaswa kuyachimba kutoka kwenye tabaka za vumbi, yanaendelea kuwa muhimu na ya kulisimua kwa njia mpya.

Huyu ni Dkt. Jonathan Greer na mafundisho yake kuhusu akiolojia katika Agano la Kale. Huu ni kipindi cha 5, Miktadha ya Kitamaduni.